

UOT 338.43

Gülnarə Telman qızı Əhmədova
Milli Aviasiya Akademiyasının doktorantı
e-mail: gahmadova@naa.edu.az

ELMI-TEXNİKİ SFERADA İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİNİN TƏŞKİLATI FORMALARI

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi- Müasir şəraitdə innovasiyalı iqtisadiyyatın, yeni bilik və təcrübənin tətbiqi vasitəsilə elmi-texniki sferada innovasiya fəaliyyətinin səmərəli təşkil formalarına dair əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat prosesində sistemli yanaşma, ümumiləşdirmə və müqayisə, təhlil və sintez, qruplaşdırma və deduktiv metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqatın əsas nəticələri və irəli sürülən təkliflər elmi-texniki sferada biznes-inkubatorların, texnoparkların, texnopolislərin rolu və bu tipli strukturlar arasında elmi əməkdaşlığın uzlaşdırılmasını təmin edən kiçik (vençur) firmaların mövqeyinə dair layihələrin işlənilib hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqat nəticələri - İnnovasiya biznesinin inkubatorlarının inkişafı gələcək texnoparkların əsası və özəyi olmaqla, iqtisadi artımın təmin olunmasının başlıca amili kimi qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi. Milli iqtisadiyyatda texnoparkların fəaliyyət göstərməsi və onların regional inkişaf tələblərinə uyğun olaraq təşkil edilməsi məsələləri ilk dəfə tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: innovasiya fəaliyyəti, innovasiyalı inkişaf, elm, bilik, texnologiya.

Giriş

İnnovasiya iqtisadiyyatında elmi və texnoloji biliklərin təsiri altında maddi istehsalın ənənəvi sferaları transformasiyaya uğrayır və özünün texnoloji əsasını radikal dəyişir. Yeni biliklərə və təcrübəyə istinad etməyən istehsal innovasiya iqtisadiyyatında həyat qabiliyyətli olmur. İnformasiya texnologiyaları, kompüterləşdirilmiş sistemlər və yüksək texnoloji istehsalatlar innovasiya iqtisadiyyatının 35 bazis sistemlərindəndir. İnnovasiya iqtisadiyyatının əsas nəticələri beynəlxalq bazarda rəqabət qabiliyyətinə malik olan innovasiya məhsullarıdır. Müqayisə üçün qeyd etmək istərdik ki, RF-də beynəlxalq patent sifarişləri Koreya ilə müqayisədə 7 dəfə və ABŞ-la müqayisədə isə 70 dəfə az rəsmiləşdirilir. RF-də texnoloji innovasiyalara çəkilən məsrəflərin sənaye məhsullarının dəyərində payı 1%-dən bir qədər çox, Almaniyada – 5%-dir. İnnovasiya məhsulları RF-də ümumi daxili məhsulun (ÜDM-in) 1%-dən bir qədər az hissəsini, İtaliyada, İspaniyada və Portuqaliyada- 10%-20%-ə qədər, Finlandiyada – 30 % təşkil edir [5, s. 31].

Milli iqtisadiyyatımıza gəldikdə isə onu qeyd etmək istərdik ki, AR-də innovasiya iqtisadiyyatının formalaşdırılması digər MDB ölkələrində olduğu kimi böyük səylər və investisiyalar tələb edir. İlk növbədə deyilən məsələlər sənayenin aparıcı sahələrində - maşınqayırmada, dəzgahqayırmada, cihazqayırmada olan texniki yenidən silahlanma probleminə aiddir. Ölkənin aparıcı ekspertlərinin fikirlərinə görə iqtisadiyyatın bütün sahələrində avadanlıqların praktiki köhnəlməsi 70-90%-ə çatır. Bu səbəbdən də hətta indiki gündə ETTKİ-nin indidən genişləndirilməsi və ixtirachılıq fəaliyyətini stimullaşdırsaq yaxın gələcəkdəki qoyulan vəzifələri yerinə yetirə bilmərik. Belə ki, ideyanı, ixtirani təcrübədə reallaşdırmaq, hazır məhsula qədər başa çatdırmaq lazımdır. Bununla əlaqədar olaraq innovasiyaların güclü sənayesini - özünə yol açan texnologiyalar yaratmaq və reallaşdırmaq qabiliyyətinə malik olan, çoxsaylı orta, kiçik sahibkarlıq strukturları, vençur fondları, texnoparkları yaratmaq lazımdır.

Elmi-texniki sferada İF-nin təşkilati strukturlarının tədqiq edilməsi çox önəmlidir. İnnovasiya

təşkilatlarının İF-nin hər bir tipi digərlərilə mövcud ola bilirlər. Ona görə innovasiya təşkilatlarının tipi araşdırılarkən onların reallaşdırdığı üstün innovasiya strukturlarını və tiplərini nəzərdə tutmaq lazımdır. Qeyd olunan çoxnövlü formalara aparan innovasiya təşkilatlarının təşkilati inkişafı əsasən elmin tətbiqi (sahəvi) sferalarında 2 qarşı duran-inteqrasiya və dezinteqrasiya təmayüllərinin uzlaşdırılması şəraitində baş verir. Nəticədə elmi-texniki sferada yeni təşkilati strukturlar: inkubatorlar, texnoparklar, texnopolislər və i.a. yaradılır. Bu zaman innovasiya menecmentinin təşkilati strukturları arasında kiçik (çox zaman vençur) firmalar xüsusi rola malik olurlar. Böyük olmayan kollektiv yeni ideyaları daha çevik dərk edər və generasiya edə bilər.

İF-nin inkişafına dəstək verən strukturlar arasında texnoparklar xüsusi rol oynayır ki, burada da giriş resursları (əsas və dövrüyyə fondları, investisiyalar, intellektual resurslar) çıxışdakı innovasiya xidmətlərinə çevrilirlər. Həmin strukturlar ölçülərinə, fəaliyyət növlərinə, giriş resurslarının və çıxış xidmətlərinin həcminə görə əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilirlər. Müvafiq xarakteristikalar böyük intervalda dəyişə bilər və elmi “otellərin” sadə strukturundan formaları müəyyən edir. Bunlar böyük olmayan binanın birində yerləşdirilə və 2-3 növdə xidmət göstərə bilər. Adı çəkilən xidmətlər texnopolislər yaxud elmi regionlara qədər böyük məkanı tutmaqla yanaşı innovasiya oriyentasiyalı mürəkkəb regional iqtisadi kompleksi ifadə edə bilirlər. Artma dərəcəsinə görə texnopark strukturlarını belə düzmək olar: inkubatorlar - texnoparklar - texnopolislər - elm və texnologiya regionları.

Biznes - inkubator – kiçik innovasiya təşkilatlarının yaranması və effektiv fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılmasına ixtisaslaşdırılan, orijinal elmi-texniki ideyaları reallaşdıran strukturlardır. Bu kiçik innovasiya təşkilatlarına maddi (ilk növbədə, elmi avadanlıq və yerləşdirmə binası), informasiya, məsləhət və i.a. xidmətlər təqdim etməklə nail olunur. İnkubator çoxfunksional mürəkkəb kompleksi ifadə etməklə geniş siyahıda innovasiya xidmətlərini reallaşdırır. Bir qayda olaraq o, bir və ya bir neçə binaları tutur. İnnovasiya təşkilatları özünün profilindən asılı olaraq inkubatorlardan bu və ya digər innovasiya xidmətləri dəstini alır yaxud icarəyə görür ki, buraya da yerləşdirilən binanın icarəsi mütləq daxil olunur. Firma-müştərinin inkubasiya dövrü adətən 2-3, daha aralı 5 il uzanır. Bu müddətin bitməsinə görə innovasiya təşkilatı inkubatoru tərk edir və müstəqil fəaliyyətə başlayır.

İnkubatorda aparılan aşağıdakı növ işləri bir-birindən ayırmaq olar:

1. Təklif edilən yeniliyin və layihənin doğruluğunu müəyyən edən elmi-texniki ekspertizalar daxil olmaqla innovasiya layihələrinin ekspertizası, həmçinin ekoloji və kommersiya ekspertizaları (konyunktur öyrənilmələr, yeni əmtənin gələcəkdə bazar qiymətləndirməsi və gözlənilən mənfəət);

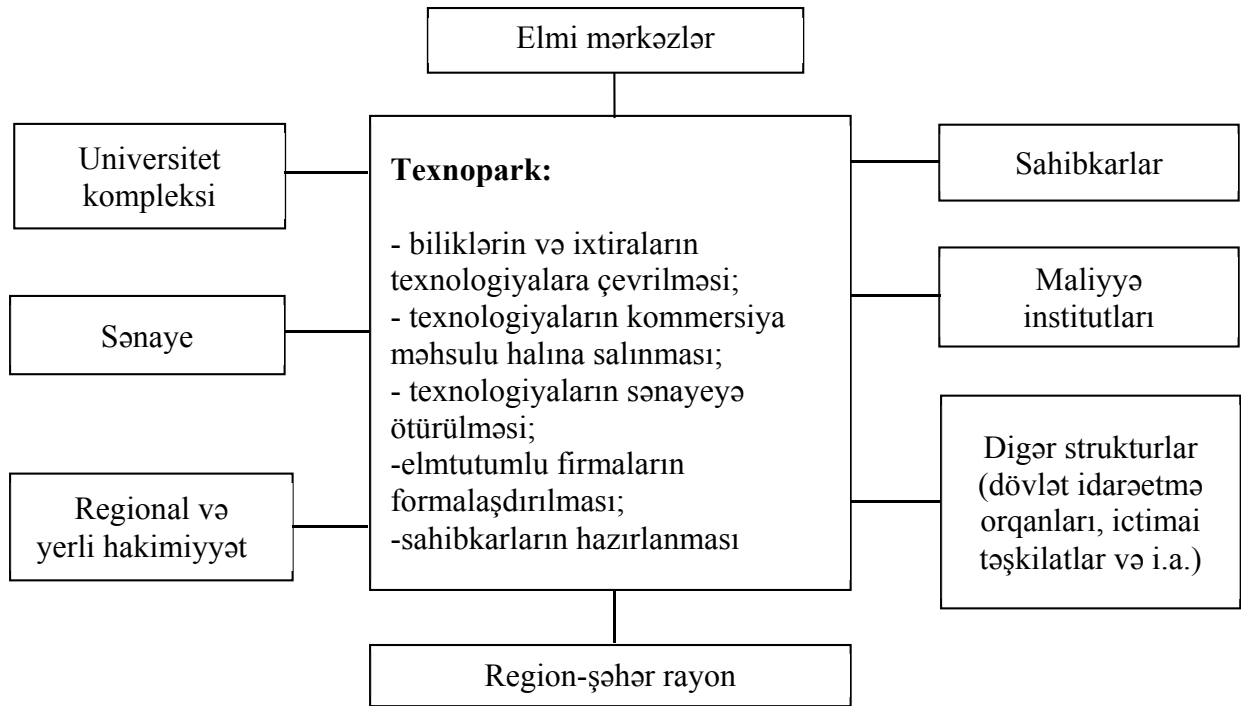
2. Investörün axtarışı və lazım olduqda zamanların təmin edilməsi;

3. Güzəştli şərtlərlə yerlərin, avadanlıqların, sınaq istehsal xidmətlərinin təqdim olunması;

4. Güzəştli şərtlərdə hüquqi, reklam, informasiya, məsləhət və digər xidmətlərin göstərilməsi və s.

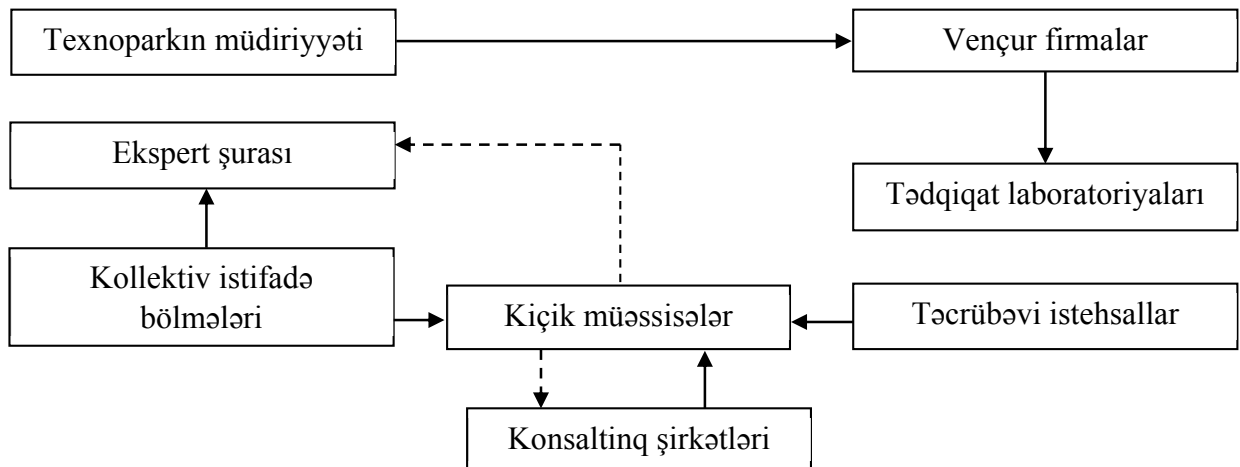
Texnoloji park – kifayət qədər mürəkkəb funksional yığcam yerləşdirilən kompleks ərazi-elmi istehsalat birliyidir. Onun əsas vəzifəsi kiçik elmtutumlu firmaların-müştərilərin inkişafı üçün maksimal əlverişli mühitin formalaşdırılmasından ibarətdir. Texnoparkın tərkibinə elmi müəssisələr, ali təhsil ocaqları və sənaye müəssisələri, həmçinin informasiya, sərqi kompleksləri, servis xidmətləri daxil ola bilər. Burada komfortlu mənzil-məişət şəraitinin yaradılması nəzərdə tutulur. Ümumi olaraq texnoparkın strukturu şəkil 1.1-də göstərilmişdir.

Texnoparkın struktur vahidi mərkəzdir, lakin daha əsas mərkəzlərin siyahısına: tədqiqat mərkəzləri, inkubatorlar, elmi-texnoloji komplekslər (innovasiya mərkəzləri), sənaye zonası, marketing mərkəzləri, öyrətmə mərkəzləri və s. aiddir. Sadalanan mərkəzlərin hər biri ixtisaslaşdırılmış, məs., tədqiqat işlərinin aparılması ilə yaxud hər hansı müəyyən texnoloji istiqamət üzrə yenidən hazırlıqla əlaqədar xidmət dəstlərini reallaşdırır [7, s. 312].

Şəkil 1.1. Texnoparkın strukturu

Milli iqtisadiyyatımızda texnoparkların fəaliyyət göstərməsini və onların fəaliyyətinin milli maraqlarımıza uyğun olmasını nəzərə alaraq onların özəyində duran bölmələrə nəzər salmaq (1.2). Sxemdən görüldüyü kimi texnoparkların məqsədi vençur firmalarla əlaqədardır. Adı çəkilən firmalarda riskli yeni ideyalar gerçəkləşdirilməklə tədqiqat laboratoriyalarında, sonra isə təcrübə istehsallarda innovativ məhsullar hazırlanır. Texnoparkların fəaliyyət göstərməsi elmi-texniki fəaliyyətin kommersiyalaşdırılmasına və innovasiyaların maddi istehsalat sferasında irəlilədilməsində sürətləndirilməsinə əsaslanır.

Şəkil 1.2 Texnoparkların təsisçilərinin bazis sxemi və həll etdiyi vəzifələr

Ən yüksək inteqrasiya təmayüllərinin meydana gəlməsi texnopolis (elmi park, texnoloji park) hesab olunur. Bu bir neçə yüz təşkilatdan, sənaye firmalarından (ən çox kiçik), tətbiqi, vençur təşkilatları və yeni ideyaların yaranmasında və onların tezliklə kommersiyalaşdırılmasında maraqları əlaqələndirən digər idarələrdən ibarət konqlomeratı (birləşməni) ifadə edir.

Texnopolis ayrıca şəhər bazasında, iqtisadiyyatda yaradılan tam elmi-istehsalat strukturunu ifadə edir ki, burada da texnoparklar və inkubatorlar nəzərəçarpan rol oynayırlar. Texnopolislərin çərçivəsində kadrların hazırlığı daxil olmaqla tam innovasiya tsikli həyata keçirilir.

Texnopolis texnoparka oxşar strukturdur, lakin buraya böyük olmayan şəhərlər (yaşayış məntəqələri) - elmi şəhərciklər daxil edilir. Onların inkişafı bu məkanda yerləşdirilən elmi və elmi-istehsalat kompleksinə məqsədyönlü oriyentasiya edilmişdir.

Kiçik firmaların birləşməsinin məcmusu mürəkkəb infrastruktur yaradır ki, bu da iri innovasiyalar üçün zəruri və yetərlidir. Texnopolisin mərkəzi, onun əsas həlqəsi adətən-fundamental biliyin generatoru və daşıyıcısı, innovasiyanın əsasında duran iri universitet hesab edilir.

Müxtəlif sahə istiqamətində olan elmi və təhsil müəssisələrinin qonşuluğu fənlərarası (“elmin qovşağında”) tədqiqatları, işləmələri və ideyaların intensiv mübadiləsini təmin edir. Texnopolislərin ayrılmaz elementi vençur firmalar və səhmdar kommertiya bankları olmalıdır.

Özünəməxsus sahibkarlıq formasından biri – riskli (vençur) biznes hesab olunur. Bu formanı axtarış tədqiqatlarında təşkilatın amerika praktikası yaratdı. Vençur biznes tədqiqatlarda və işləmələrdə, habelə yeni məhsulun istehsalında ixtisaslaşan müstəqil böyük olmayan firmalarla təqdim edilir. Onları elmi-tədqiqatçılar, mühəndislər, novatorlar yaradırlar. Belə biznes ABŞ-da, Qərbi Avropada, Yaponiyada geniş yayılmışdır [8, s. 112].

Vençur firmalar birliklərdən alınan vəsaitlərlə saziş əsasında yaradılır. Bir qayda olaraq belə firmalar bir neçə hüquqi və fiziki şəxslər (bəzi hallarda eyni zamanda həm hüquqi və fiziki şəxslərdən), yaxud iri şirkətlərin və bankların kreditləri və pul qoyuluşları hesabına yaradılır. Vençur firmalar 2: müstəqil vençur və iri müəssisələrin daxilində olan (daxili risk layihələri) təşkilati formalarda yaradılır.

Vençur kapitalı təkcə iri şirkətlərin deyil, həm də bankların, dövlətin, sığorta, pensiya və digər fondların yüksək dərəcəli riskli sferalara, yeni genişləndirilən və ya kəskin dəyişdirilən biznesə vəsaitlərin qoyuluşudur.

İP-lərin intensivliyinə istiqamətlənən böyük olmayan təşkilati formalar arasında injiniring və tətbiq həyata keçirilən firmalar böyük rol oynayırlar. İnjiniring firmaları bir növ elmi-tədqiqat və işləmələr arasında birləşdirici həlqədir. Bu birləşmə bir tərəfdən yenilikçilik, digər tərəfdən isə istehsal arasında baş verir. İnjiniring fəaliyyəti layihələndirmə, istehsal, maşın və avadanlığın istismarı, istehsal proseslərinin onların funksional təyinatı, təhlükəsizliyi və qənaətliliyi uçota alınmaqla təşkili üzrə fəaliyyətlə sənaye mülkiyyətli obyektlərin yaradılması ilə bağlıdır.

İqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə məhz iri milli və transmilli korporasiyalar (TMK) və maliyyə sənaye qrupları (MSQ) iqtisadiyyatda hakim mövqe tuturlar. Yeni elmtutumlu istehsal sahələri əsasən iri korporasiyalarla təmsil edilir. Beləliklə, ABŞ-da elektron sənaye üçün avadanlığın buraxılışı ilə minlərlə firma məşğuldur, lakin onlardan 14-ünün üzərinə müvafiq satışların həcmi-nin yarısından çoxu düşür. Perspektivli kompüter istehsalında yalnız 4 firmanın xüsusi çəkisi 74 % təşkil edir. Oxşar situasiya digər iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə müşahidə olunur. Burada iri istehsal şirkətləri güclü şaxələnməmiş maliyyə təsisatları (kommertiya bankları, sığorta və investisiya şirkətləri), nəqliyyat, ticarət və informasiya strukturları ilə üzvi əlaqədədirlər. Bu birliklər MSQ-ni əmələ gətirirlər [6, s. 132].

MSQ-nin formalaşdırılması prinsiplərinin araşdırılması olduqca vacibdir. Məs., hər hansı məhsulun istehsalının texnologiyası mövcuddur ki, onun da həyata keçirilməsi bir çox əməliyyatların (yığım, ilkin xammalın emalı, yekun məhsulun hazırlanması) yerinə yetirilməsini tələb edir. Həm də texnologiyanın sahibi vardır. Sonuncu nəticənin təmin edilməsi üçün texnologiyanı istehsalat tətbiq etmək lazımdır. Vahid texnoloji tsikllə əlaqədar müəssisələr qrupunun formalaşdırılması məsələsi yaranır. Zənciri MSQ-nin idaeəedici şirkəti formalaşdırır.

Texnoloji tsiklin formalaşması üçün maliyyə vəziyyətinin təhlilinin nəticələri, aktivlərin strukturu və dövriyyə vəsaitlərinin təhlilinin nəticələri mühüm əhəmiyyətə malikdir. Potensial iştirakçıların maliyyə vəziyyəti hərtərəfli təhlil edildikdən sonra elə müəssisələr seçilir ki, onların texnoloji tsikldə iştirakı məqsədəuyğun görünür.

Seçimin müsabiqəsi keçirilərkən əsas meyar texnoloji dəyərlilik meyarıdır (K_{td}):

$$K_{td} = \frac{N}{M \times TTU} \quad (1.1)$$

Burada N-texnoloji tsiklin çərçivəsində istifadə oluna bilən məhsul istehsalının nəticəsidir, man.; M-texnoloji tsiklin çərçivəsində istifadə oluna bilən məhsul istehsalının məsrəfləridir (maya dəyəridir); TTU-texnoloji tsiklin çərçivəsində istifadə oluna bilən məhsul istehsalının texnoloji tsiklinin uzunluğudur. Adı çəkilən meyar (K_{td}) texnoloji tsiklin çərçivəsində istifadə oluna bilən məhsul istehsalının effektivini xarakterizə edir.

MSQ daxilində müstəqilliyin tətbiq edilməsilə eyni zamanda bölmənin fəaliyyətinə sərt nəzarət etmək üçün büdcə komandaları sistemi daxil oluna bilər. Belə olduğu təqdirdə komanda hər ay özünün idarə edilən büdcəsini müdafiə etməlidir. Hər bir komandanın işinin korporativ effektivliyi aşağıdakı alqoritmə görə hesablanıla bilər [4, s.178].

• Komandanın hər birinin MSQ-nin ümumi xərclərində məsrəf payı (MP_{ki}) hesablanır. Hər bir komandanın məsrəflərinin məcmusu onun idarəçiliyində olan aktivlərinin balans dəyəridir

$$MP_{ki} = \frac{X_{ki}}{X_{msq}} \quad (1.2)$$

burada X_{ki} və X_{MSQ} müvafiq olaraq i-ci komandanın və MSQ-nin xərcləridir.

• Hər bir komandanın MSQ-nin məcmu xalis mənfəətindəki payı (PM_{ki}) hesablanılır:

$$PM_{ki} = \frac{M_{ki}}{M_{msq}} \quad (1.3)$$

burada M_{ki} və M_{MSQ} müvafiq olaraq i-ci komandanın və MSQ-nin xalis mənfəətləridir.

RF-də olduğu kimi Azərbaycanda da sahə nazirliklikləri ləğv edildikdən sonra elmtutumlu məhsulların yaradılmasının texnoloji zənciri süqut etdi. İstehsalat və elmi istehsal birlikləri transformasiyaya uğradılar, müəssisələr bazarın müstəqil subyektlərinə çevrildilər. Belə şəraitdə Elmi Tədqiqat İnstitutları və Konstruktor Büroları sürətlə iflasa uğradılar, müəssisələr texniki geriyə qaldılar.

Elmi-texniki potensialın qorunmasının perspektivli forması MSQ-nin yaradılması ola bilər. Onlar maliyyə və sənaye kapitalının inteqrasiya formalarından biridir.

Milli iqtisadiyyatımızda MSQ-nin yaradılması təkcə təşkilatların yaşamasının yollarından biri deyildir. Lakin onların inkişafı nəticəsində qruplar, ümumi məqsədə nail olmaq üçün özünün işgüzar tərəfdaşlarını birləşdirə bilən, təşəbbüskar sahibkarlar yaradılır. MSQ-yə daxil olmayan bir sıra müəssisələrdə hazırlanan nau-haular, patentlər, maraqlı elmi-tədqiqat işləmələri vardır. Ancaq onların reallaşdırılması üçün bir qayda olaraq maliyyə resursları kifayət deyildir. Belə olduğu təqdirdə MSQ təşkilatları müəssisənin mövcud elmi-texniki potensialının tam həcmdə reallaşdırılması imkanı yaradır

AR-də qeyri-neft sənaye sahələrindən biri olan nəqliyyat sektorunda da səmərəli fəaliyyət göstərmək məqsədilə müxtəlif tipli cəmiyyətlər yaradılmışdır. Onlara misal olaraq “Azərbaycan Hava Yolları” QSC-ni, “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC, “Bakı Metropoliteni” QSC-ni və Bakı Nəqliyyat Agentliyinin tabeliyindəki “BakuBus” MMC-ni və s. göstərmək olar. Daşınma sahəsində çoxsaylı funksiyaları və günün tələbləri səviyyəsində müxtəlif yenilikləri gerçəkləşdirməklə adı çəkilən təşkilatların səmərəli fəaliyyət göstərməsi məqsədilə AR Prezidentinin 12.02.21-ci il tarixli 2500 nömrəli Sərəncamına əsasən Azərbaycan İnvestisiya Holdinginin idarəetməsinə verilmişdir [10].

Ölkəmisdə MSQ-nin fəaliyyəti 23.04.96-cı il tarixində AR prezidenti tərəfindən təsdiqlənmiş № 69-IQ-li “Maliyyə-sənaye qrupları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”na əsasən yaradılmaqla fəaliyyət göstərir. Bu qanunun 6-cı fəslində ölkəmisdə MSQ-nin yaradılması, fəaliyyəti və ləğv olunmasının hüquqi əsasları haqqında müddəalar müəyyən edilmişdir. Qəbul olunan qanuna əsasən MSQ daxilində Qanunla nizamlanmayan məsələlər ölkəmizdəki digər aktlarla, eləcə də MSQ-nin təsis olunmasına aid sazişlə və iştirakçıların arasındakı təsdiqlənən razılaşmalarla nizamlana bilər. Göstərilən qanunun I fəsilində deyilir ki, MSQ öz aktivlərini tamamilə və ya qismən birləşdirmiş hüquqi şəxslərin (əsas və törəmə müəssisələrin) məcmusudur. Onun məqsədi

əsasən səmərəliliyi yüksəltməkdən, ixrac potensialını artırmaqdan və investisiya cəlb ediciliyini gücləndirməkdən ibarətdir [1].

Geostrateji baxımdan əlverişli coğrafi mövqedə yerləşən milli iqtisadiyyatımızda indiki gündə 3910-dan çox yeni təşkilati formalarla müəssisələr fəaliyyət göstərir. Onlara əsasən yuxarıda adları çəkilən qurumlardan başqa assosiasiyaları, mərkəzləri, kredit ittifaqlarını, şəbəkələri və s. misal göstərmək olar. Elmi-tədqiqat işlərinin kommertiya baxımından reallaşdırılmasına gəldikdə isə qeyd olunmalıdır ki, bu sahədə fəaliyyətlər hələ başlanğıc mərhələsindədir. Həm də deyilənlərlə əlaqəli hərtərəfli qanunvericilik aktlarının yaradılmasına böyük ehtiyac duyulur. AR-də milli innovasiya sahəsində çoxsaylı işlər görülsə də bu istiqamətdə bir sıra işlər yarımçıq qalmaqda davam edir. Ölkədə yaradılan və sözün həqiqi mənasında fəaliyyət göstərə bilən innovasiya mərkəzlərinin miqdarı həddindən ziyadə aşağıdır. Təbii ki, göstərilən bu çatışmamazlıqlar elmi-texniki inkişafı buxovlayır və nəticə etibarilə ilə biznes proseslərində zəruri xidmətlərin həyata keçirilməsi məsələsinə öz mənfi təsirlərini göstərməkdədir. Ali təhsil müəssisələrində elmi-tədqiqat işlərinin zəif təşkil olunması, elmi-tədqiqatların səmərəliliyinin artırılması məqsədilə elmi mərkəzlərin fəaliyyətinin nəticəliliyə yönləndirilməməsi təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edir. Bu baxımdan elmi tədqiqatların aparılması günün tələblərinə uyğunlaşdırılmalı, onlar beynəlxalq tələblər səviyyəsinə qaldırılmalı və universitetlər arasında adı çəkilən sahədə əməkdaşlıq gücləndirilməlidir. Bu məqsədlə qrantlar müəyyən olunmalı, mütəmadi olaraq elmi tədbirlər və layihələr həyata keçirilməlidir. AR Prezidentinin 6.12.16-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiqini tapmış “AR-də telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) məhsullarının geniş çeşidinin hazırlanması, elm və texnologiya bazarlarına çıxarılması məsələlərinin aktuallığı xüsusi vurğulanmışdır. Lakin bu məqsədlə elmə çəkilən xərclərin, xüsusilə elmi-tədqiqat layihələrinə qoyulan vəsaitlərin artırılması tələb olunur. AR-də son 10-15 ildə bu istiqamətdə dövlət büdcəsindən elmə çəkilən xərclərin həcmi bir neçə dəfə artırılmışdır. Həmin maliyyə vəsaitlərində adı çəkilən xərclərin həcmi aşağı səviyyədə olmaqla onların çoxu elmi-tədqiqat müəssisələrinin əməkhaqqı (ə/h) və ona bərabər sosial ayırmalarına, vergi ödənişlərinə istiqamətləndirilir.

Ölkəmizdə universitet ərazisində kiçik müəssisələr və tədqiqat qurumları ətrafında birləşən texnopark yaradılmışdır. Onun yaradılmasında əsas məqsəd bunlardır:

1. Aparılan tədqiqatların nəticələrinə istinad edərək yeni intensiv təşkilatların formalaşmasına və inkişafına kömək etmək;
2. Səmərəli investisiya layihələrinin axtarışı və ekspertizası;
3. Yeni ideya axtarışı və onların gerçəkləşdirilməsi yollarının müəyyən edilməsi;
4. Alınan nəticələrin kommersiyalaşdırılması məqsədilə ali təhsil müəssisələri ilə qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi;
5. Universitetlər və elmi təşkilatlar üçün yeni gəlir mənbələrinin meydana gəlməsinin stimullaşdırılması;
6. Yeni maliyyə mənbələrinin axtarışı;
7. Elmi və yenilikçilik sahəsi üçün kadr hazırlığı və s.

Adı çəkilən texnoparka informasiya dəstəyi verilməklə yanaşı onlara ixtisaslaşdırılan proqram məhsulları təqdim olundu. Göstərilənlərlə yanaşı bu texnoparklara elmi və metodiki vəsaitlər də təqdim edildi [2].

İndiki gündə AR-də texnoparkların yaradılması, fəaliyyət göstərməsi və sürətlə inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli şərait vardır. Bu baxımdan da dövlətimizin İKT üzrə gerçəkləşdirdiyi siyasət nəticəsində qəbul olunan qanunlar belə təşkilati formaya malik olan innovasiya strukturlarının yaradılmasına zəmin yarada bilər. Yaxın gələcəkdə iqtisadiyyatın davamlı inkişaf etdirilməsi İKT üzrə gələcəkdə yaradılan texnoparklar sayəsində daha da gücləndiriləcəkdir [3, s. 4].

Qeyd olunmalıdır ki, AMEA-da, eləcə də Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin nəzdində çoxsaylı texnoparklar fəaliyyət göstərir. Bütün bunlar deməyə əsas verir ki, AR-də az da olsa bu istiqamətdə işlər görülməkdədir [67].

Beləliklə, demək olar ki, innovasiya təşkilatlarının təşkilati inkişafı əsasən 2 qarşılıqlı təmayülün uzlaşdırılması: inteqrasiya və dezinteqrasiya şəraitində tətbiqi elm sferasında baş verir. Nəticədə elmi - texniki sferada yeni təşkilati strukturlar: inkubatorlar, texnoparklar və texnopolislər və s. yaradılır. Belə olduğu təqdirdə innovasiya menecmentinin təşkilati strukturlarında vençur (kiçik) firmaların rolu xüsusilə artmış olur. Belə ki, onlarda çalışan kiçik kollektivlə yeni ideyaları daha çevik qəbul etmək və generasiya etmək mümkündür.

ƏDƏBİYYAT

1. Maliyyə-sənaye qrupları haqqında AR-in Qanunu, AR-in Prezidenti H.Əliyev, Bakı şəhəri, 23 aprel 1996-cı il № 69-IQ, 23.04.02-ci il tarixli 311-IIQD №-li AR-in Qanunu, **AR-in Qanunvericilik Toplusu, 2005-ci il, № 5, maddə 241.**
2. L.Əhmədova. Elmi-tədqiqat işlərinin kommersiyalaşdırılmasının intensivləşdirilməsi yolları, Beynəlxalq ictimai-siyasi, elmi-nəzəri jurnal, Bakı
3. Şahverdiyeva R.O., Bədəlov C.Ə. Texnoparkların xüsusiyyətləri və formalaşması problemləri. AR-in Prezidenti yanında Elmin İnkişaf Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir. Bakı, 2013. 4 s.
4. Данилина Е.И., Горелов Д.В., Маликова Я.И. Инновационный менеджмент в управлении персоналом: учебник.- М.: Дашков К⁰, 2016.-208 с. [Электронный ресурс.] Режим доступа: <https://online.muiiv.ru/lib/>
5. Исмагилова В.С., Ихтисамова Г.А. Инновационный менеджмент Уфимский Государственный Авиационный Технический Университет УФА 2014 с.176
6. Когденко В.Г. Управление стоимостью компании. Ценностно-ориентированный менеджмент: учебник для бакалавров и магистров / В.Г.Когденко.- М.: Юнити-Дана, 2012.-447 с.
7. Кузнецов Б.Т. Инновационный менеджмент: учебное пособие / Б.Т.Кузнецов, А.Б. Кузнецов.-М.: Юнити-Дана, 2015.-364 с. [Электронный ресурс.] - Режим доступа: <https://online.muiiv.ru/lib/>
8. Платонов В.В., Овсянко К.А., Айрапетова А.Г., Дюков И.И. Стратегическая оценка деятельности инновационно-активных предприятий / под редакцией А.Е.Карлика.-СПб: из-во СПбГУЭФ. 2012.-209 с.
9. Проблемы финансирования и учета в реализации инновационной модели развития экономики: вопросы теории и практики: коллективная монография / Под ред. И.В.Ворошиловой, Моск. Ун-т им. С.Ю.Витте; ф - л Моск. Ун-та им. С.Ю.Витте в г.Краснодаре. М.: изд-во МУ им. С.Ю.Витте, 2015.-256 с. [Электронный ресурс.] - Режим доступа: <https://online.muiiv.ru/lib/pdf/98651.pdf>.
10. <https://nk.gov.az/az/document/5180/> [Elektron resurs.], (müraciət tarixi: 31.03.22)

Гюлнара Телман гызы Ахмедова
Национальная Авиационная Академия
e-mail: gahmadova@naa.edu.az

Организационные формы инновационной деятельности в научно-технической сфере

Резюме

Цель исследования - разработка обоснованных предложений и рекомендаций по формам эффективной организации инновационной деятельности в научно-технической сфере на основе применения новых знаний и опыта инновационной экономики в современных условиях.

Методология исследования - в процессе исследования использовались системный подход, обобщение и сравнение, анализ и синтез, группировка и дедуктивные методы.

Практическая значимость исследования – основные результаты исследования и предложенные предложения могут быть использованы при разработке проектов о роли бизнес-инкубаторов, технопарков, технополисов в научно-технической сфере, положении малых (венчурных) фирм, которые обеспечивают согласование научного сотрудничества между этими типами структур.

Результаты исследования - Развитие инновационных бизнес-инкубаторов, являющихся основой и ядром будущих технопарков, оценено как основной фактор обеспечения экономического роста.

Оригинальность и научная новизна исследования. Впервые изучены вопросы функционирования технопарков в народном хозяйстве и их организации в соответствии с требованиями регионального развития.

Ключевые слова: *инновация, технопарк, технополис, венчурный, развитие, фирма, организация.*

*Gulnara Telman Ahmadova
National Aviation Academy
e-mail:gahmadova@naa.edu.az*

Organizational forms of innovation activity in the scientific and technical sphere

Summary

The purpose of the research is to develop justified proposals and recommendations on the forms of efficient organization of innovation activity in the scientific and technical sphere through the application of new knowledge and experience of the innovative economy in modern conditions.

Research methodology - systematic approach, generalization and comparison, analysis and synthesis, grouping and deductive methods were used in the research process.

Application importance of the research - the main results of the research and the proposed proposals can be used in the development of projects on the role of business incubators, technoparks, technopolises in the scientific and technical sphere, and the position of small (venture) firms that ensure the reconciliation of scientific cooperation between these types of structures.

Research results - The development of innovation business incubators, being the basis and core of future technology parks, was evaluated as the main factor of ensuring economic growth.

Originality and scientific innovation of research. The issues of functioning of technological parks in the national economy and their organization in accordance with regional development requirements were studied for the first time.

Key words: *innovation, technopark, technopolis, venture, development, form, organization.*